

Jerzy Kowalczyk

Trzy konferencje naukowe Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków

Three scientific conferences of the Association of Monument Conservators

Dosyć wczesnie wykształciła się w Stowarzyszeniu Konserwatorów Zabytków tradycja łączenia walnych zjazdów sprawozdawczych i sprawozdawczo-wyborczych z konferencjami naukowymi. Pierwsza ogólnopolska konferencja naukowa SKZ odbyła się na przełomie listopada i grudnia 1988 r. w Toruniu we współpracy z Wydziałem Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki tamtejszego uniwersytetu. Konferencja została zadedykowana pamięci Jerzego Remera, twórcy wydziału, w setną rocznicę jego urodzin. Materiały tego sympozjum, zawierające 15 referatów, pt. *Konserwator i zabytek* zostały wydane pod redakcją Marka Konopki, członka Zarządu Głównego SKZ¹. Ujawnił się tu talent organizacyjny kol. Konopki, ponieważ w tomie, który ukazał się w 1991 r., zamieścił on także jako część I referaty wygłoszone na sesji naukowej w 1978 r. na uniwersytecie toruńskim z okazji 90-lecia urodzin profesora Remera².

Następna konferencja odbyła się w Radzikowie w 1989 r. i była zatytułowana *W kręgu Oskara Sosnowskiego*, a w roku 1990 na temat *Rekonstrukcji w pracach konserwatorskich*. Nie udało mi się ustalić, czy dwie wspomniane konferencje zostały utrwalone w publikacjach. Trzy następne sympozja organizowałem jako prezes Zarządu Głównego naszego Stowarzyszenia w czasie kadencji w latach 1990–1993.

W październiku 1990 r., jako nowo wybrany prezes podchwyciłem myśl, wysuniętą w czasie zjazdu w Radzikowie przez Tadeusza Chrzanowskiego, zorganizowania sesji poświęconej problemom ochrony i konserwacji sztuki sakralnej w Polsce. Do współpracy zaprosiłem mojego przyjaciela, ks. profesora Janusza S. Pasierba, który był wiceprzewodniczącym Komisji Episkopatu ds. Sztuki Sakralnej. Już na początku grudnia ustaliliśmy koncepcję sympozjum. Miało to być pierwsze ogólnopolskie spotkanie państwowej i kościelnej służby konserwatorskiej, wzajemne poznanie się oraz omówienie najważniejszych zagadnień związanych z ochroną i konserwacją sztuki sakralnej. Określiśmy tematy referatów i wstępną listę referentów. Uznaliśmy, że idealnym miejscem konferencji byłaby Jasna Góra. O protekcję u władz

zakonu paulinów i przeora zakonu poprosiłem mojego doktoranta, o. Jana Golonkę, paulina z Jasnej Góry. Dzięki niemu zdobyliśmy przychylność generała i przeora zakonu, a także przyzwolenie na zakwaterowanie uczestników zjazdu i konferencji w Domu Pielgrzyma. Na obrady uzyskaliśmy dużą salę w tym Domu, która – w zależności od okoliczności – służyła jako kaplica.

Sympozjum cieszyło się wielkim powodzeniem, zgromadziło ok. 120 uczestników, w tym ok. 40 księży z całej Polski. Była też grupa studentów historii sztuki z Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, z seminarium ks. profesora Janusza S. Pasierba. Autorami 20 referatów byli teoretycy i praktycy konserwatorzy, świeccy i duchowni, konserwatorzy diecezjalni i wojewódzcy, wykładowcy wydziałów konserwacji dzieł sztuki z wyższych uczelni: Torunia, Warszawy i Krakowa, historycy sztuki z wyższych uczelni.

Inauguracja konferencji była niezwykle uroczysta. W intencji pomyślnych obrad została odprawiona najpierw msza św. w Kaplicy Matki Boskiej Jasnogórskiej. Celebrował ją po łacinie o. generał Jan Nalaskowski, który przywitał w tym samym języku zgromadzonych w kaplicy uczestników sesji. W koncelebrze brało udział ok. 40 księży.

O. generał Jan Nalaskowski otworzył obrady modlitwą w asyście ks. prof. Janusza S. Pasierba i prof. Jerzego Kowalczyka, prezesa SKZ. Najpierw odbyło się uroczyste wręczenie dyplomu członka honorowego ks. prof. J.S. Pasierbowi, oraz nagrody im. Hanny Pieńkowskiej i Jerzego Łomnickiego ks. prałatowi Romanowi Kostynowiczowi, konserwatorowi diecezji szczecińskiej. Konferencję jasnogórską zainaugurował ks. prof. Janusz S. Pasierb wygłaszając znakomity referat *Dominus Conservator Ecclesiae. Zagadnienie konserwacji dzieł sztuki w historii Kościoła*. Następne dwa referaty – o. Jana Golonki i prof. dra Wojciecha Kurpika – dotyczyły historii i współczesnej konserwacji obrazu Matki Boskiej Jasnogórskiej. Obszerny referat prof. dra Bohdana Rymaszewskiego zatytułowany: *Idea ochrony zabytków sakralnych w polskiej myśli konserwatorskiej* nie został niestety przekazany przez au-

tora do druku. W tym samym dniu po południu ks. prof. J.S. Pasierb przedstawił drugi swój referat na temat *Ochrona zabytków jako przedmiot wykładowy w seminarium duchownym*. Referat ten wywołał żywą dyskusję, w której podnoszono różne problemy. Doc. dr Jerzy Wolski zgłosił postulat w sprawie powołania kościelnego ośrodka ochrony i konserwacji zabytków ruchomych. Pomysłowi temu sprzeciwił się ks. prof. Pasierb. Już pierwszego dnia uczestnicy sympozjum pod kierunkiem kuratora o. Jana Golonki zwiedzali Muzeum Jasnogórskie w Arsenale. W drugim dniu obrad referaty prezentowały działania na rzecz ochrony i konserwacji przez konserwatorów diecezjalnych. Znamienne było wystąpienie ks. prałata Kostynowicza zatytułowane *Jestem konserwatorem diecezjalnym*. Z kolei referat ks. dra Stanisława Bogdanowicza, proboszcza kościoła NMP w Gdańsku, pt. *Jestem rządcą zabytkowego kościoła* wywołał zdecydowaną polemikę, zwłaszcza konserwator Ewy Parandowskiej z Muzeum Narodowego w Warszawie. Problem krytyki konserwatorskiej znalazł wyraz w moim referacie zatytułowanym *Z doświadczeń konsultanta konserwatorskiego w diecezji lubelskiej*. Odbiór tego referatu był różny. Następne wypowiedzi referentów dotyczyły zagrożeń drewnianych kościołów w kraju (dr Marian Kornecki) i na ziemiach utraconych (prof. Ryszard Brykowski).

W obradach popołudniowych drugiego dnia cztery referaty dotyczyły ochrony i konserwacji sakralnych zabytków ruchomych: szat liturgicznych (Anna Paszkiewicz), argenterii (mgr Michał Gradowski), naczyń liturgicznych, organów (mgr Wiktor Łyjak). Niezwykła była relacja dra Jana Świeczyńskiego ze służb specjalnych na temat *Przestępczość przeciwko sakralnym dziełom sztuki*. Referat był dodatkowo ilustrowany wstrząsającym filmem dokumentalnym, wykonanym przez organa śledcze, dokumentującym sposób dostania się przestępców do wnętrza katedry w Gnieźnie i wyłamania srebrnego sarkofagu z figurą św. Wojciecha.

Wieczorem, po kolacji, uczestnicy konferencji udali się do Kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej na koncert organowy Wiktora Łyjaka, mojego doktoranta. Wykonał on pięć utworów Wolfganga Amadeusza Mozarta, niejako na zakończenie Roku Mozartowskiego w Polsce. Po koncercie odbył się apel jasnogórski celebrowany przez wszystkich ojców i braci paulinów. Po apelu uczestnicy sesji, oprowadzani przez o. Jana Golonkę, zwiedzali skarbiec bazyliki jasnogórskiej.

W ostatnim, trzecim dniu sympozjum, jakby nawiązując do referatu dra Świeczyńskiego, mgr Jacek Rulewicz, zastępca generalnego konserwatora zabytków przedstawił referat na temat zagrożeń i sposobów zabezpieczenia przed kradzieżą i pożarami dzieł sztuki w świątyniach. W ostatnim referacie na temat: *Prawo kanoniczne i świeckie w służbie ochrony zabytków sakralnych* mgr Ewa Michalewicz z Uniwersytetu Wrocławskiego nawiązała wyraźnie do pierwszego referatu ks. prof. Pasierba. Dodatkowym komunikatem na zakończenie było wystąpienie konserwatorów z Łodzi: doc. Ewy Marxen-Wolskiej i doc. Jerzego Wolskiego, na temat wykonanej przez nich konserwacji obrazu Wniebowzięcia z Warty. Wystąpieniu towarzyszył pokaz filmu z prowadzonych prac.

Należy wreszcie odnotować ostatni referat dra Tadeusza Rudkowskiego zatytułowany *Szczególny charakter*

cmentarzy zabytkowych, poświęcony cmentarzom polskim na Białorusi. Tematyka cmentarzy na Kresach jest z uwagą traktowana przez Zarząd Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych, który – we współpracy z SKZ – podjął seryjną publikację.

Na zakończenie w ożywionej dyskusji poruszono kilka problemów, m.in. mówiono o drzewach niewłaściwie zasłaniających fasady zabytkowych kościołów i doprowadzających do destrukcji nagrobków na cmentarzach. Z referatem księdza prałata Romana Kostynowicza polemizował były wojewódzki konserwator w Koszalinie arch. Feliks Ptaszyński, przypominając, że w pierwszych latach po wojnie nie tylko niszczone zabytki, ale także ratowano³. Wśród załączników zostały opublikowane uchwalone w 1988 r. *Postulaty Ogólnopolskiej Rady Konserwatorów Dzieł Sztuki ZPAP w sprawie ochrony i konserwacji zabytków sztuki sakralnej*⁴.

Konferencja konserwatorska na Jasnej Górze prezentując różnorodną problematykę wywołała duże zainteresowanie, została uznana za ważne wydarzenie i odnotowana przez środki masowego przekazu. Wśród licznych doniesień prasowych na uwagę zasługuje wnikliwy artykuł red. Marzeny Guzowskiej na łamach „Rzeczpospolitej”⁵. Sympozjum omówiła dokładnie dr Marta Michałowska w „Wiadomościach Konserwatorskich”. Pragnę podkreślić współdziałanie mgr kons. Joanny Zajączkowskiej-Kłody, kierującej wychodzącym w Łodzi „Biuletynem Informacyjnym Konserwatorów Dzieł Sztuki”⁶. W porozumieniu ze mną, przed drukiem książki o naszym sesji, opublikowała wykład ks. prof. Pasierba *Dominus Conservator Ecclesiae*, spisując wypowiedź z taśmy magnetofonowej i uzyskując autoryzację⁷. W „Biuletynie Informacyjnym” zostały też zamieszczone referaty prof. Wojciecha Kurpika, prof. Tadeusza Chrzanowskiego, ks. prałata Stanisława Bogdanowicza, mgr Anny Paszkiewicz.

Opublikowaną w 1992 r. książkę o konferencji⁸ rozesłaliśmy do wszystkich kurii biskupich w Polsce, ale bez powodzenia. Jedynie Kuria Zamojsko-Lubaczowska z polecenia biskupa Jana Śrutwy zakupiła kilkadziesiąt egzemplarzy książki i rozesała do każdej parafii w diecezji.

★

Druga konferencja – w 1992 roku – na temat *Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego* była zasadniczo odmienna od poprzedniej, gdyż była międzynarodowa. Stało się to możliwe dzięki współpracy z Polskim Komitetem Narodowym ICOMOS, który wcześniej nawiązał kontakty z konserwatorami z krajów ościennych. Do składu Zarządu Głównego SKZ został dokooptowany sekretarz generalny ICOMOS, dyr. Andrzej Michałowski. Uzgodniono, że goście zagraniczni zostali zaproszeni na koszt ICOMOS-u, a krajowi referenci na koszt SKZ. Goście zagraniczni to konserwatorzy z sąsiednich krajów, które wchodziły niegdyś w skład rozległej Rzeczypospolitej – z Estonii, Litwy, Białorusi i Ukrainy. Zaproszenia wysłano też do zaprzyjaźnionych stowarzyszeń: TOnZ i SARP. Sesja odbyła się w dniach 10-12 grudnia 1992 r. w Krasiczynie, bezpośrednio po walnym zjeździe delegatów SKZ. W konferencji wzięło udział ok. 70 uczestników i 20 referentów. Uroda renesansowego zamku nie była bez wpływu na dobry nastrój podczas

symposium. Obradom towarzyszyła wystawa fotografów zabytków z terenów Białorusi, Litwy, Ukrainy i Polski. Tworzyły one tło dla obrad, które trwały dwa i pół dnia.

We wprowadzeniu do konferencji Jerzy Kowalczyk, prezes SKZ, na początku przypomniał postaci polskich humanistów, którzy byli prekursorami ochrony dzieł sztuki i zabytków, jak profesor Akademii Krakowskiej Jakub Przyłuski i ks. Stanisław Reszka, który stanął w obronie zabytków starożytnego Rzymu. Poruszył też problem zawłaszczania na rzecz własnej nacji całego dorobku kulturalnego w kraju, niezależnie od pochodzenia twórców. Stąd w syntezach dziejów sztuki znajdujemy najczęściej określenia: barok polski, barok ukraiński, barok białoruski. Ale dzieła barokowe na terenie Polski i Białorusi, projektowane przez licznych włoskich i niemieckich architektów, w części należą także do kultury krajów rodzinnych ich twórców, skąd przybyli przecież już artystycznie ukształtowani. Niejednokrotnie ci sami artyści pracowali kolejno w kilku krajach, jak znakomity rzeźbiarz Baltazar Fontana, który pracował w kilku krajach Europy Środkowej. Nasuwa się pytanie, czy wspinał się wewnątrz kościoła św. Anny w Krakowie, uformowane przez Baltazara Fontanę, można nazwać polskim barokiem? Słuszniej byłoby pisać o baroku w Polsce. Sytuacja zmieniła się dopiero w XIX w., kiedy to było świadome dążenie do tworzenia sztuki narodowej. W dalszych rozważaniach referent przedstawił zjawisko przenikania się charakterystycznych cech w państwie wielonarodowym i wielokulturowym, jakim była Rzeczpospolita po Unii Lubelskiej. Z jednej strony obserwuje się polonizację w ruskim społeczeństwie, z drugiej rutenizację w polskim. Rzeczpospolita w XVI i XVII w. znalazła się na pograniczu kultur – między Wschodem i Zachodem. Okcydentalizacja i latynizacja szczególnie wyraźnie zaznaczyła się w późnobarokowej architekturze cerkwi greckokatolickich.

Po rozpadzie Związku Radzieckiego pojawiły się liczniejsze kontakty wyzwolonych krajów z Polską. Od 1988 r. organizowane są konferencje naukowe między analogicznymi instytucjami z Ukrainy, Białorusi i Litwy. Nastąpiła także wymiana osobowa stypendystów i profesorów. Zagraniczne biblioteki i archiwa stały się wreszcie dostępne dla polskich badaczy, bo polskie zbiory były i przedtem otwarte dla uczonych ze Wschodu. Wcześniej jedynie polscy konserwatorzy z PKZ prowadzili prace za naszą wschodnią granicą.

Ważne było wystąpienie dra Wojciecha Kowalskiego, pełnomocnika rządu do spraw polskiego dziedzictwa kulturalnego za granicą. Jego obszerny referat pt. *Międzynarodowo-prawne aspekty ochrony wspólnego dziedzictwa kulturowego* ma podtytuł – *Od sporów do współpracy*. Referent przypomniał, jak kształtowało się europejskie prawo międzynarodowe w sprawie restytucji dzieł sztuki zagarniętych w czasie działań wojennych, jak kształtowała się koncepcja wspólnego dziedzictwa europejskiego. Scharakteryzował polskie starania o odzyskanie dóbr kultury po I i II wojnie. Sekretarz generalny Andrzej Michałowski w wystąpieniu zatytułowanym *Współpraca regionalna Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS* poinformował, że już w kwietniu 1992 r. na Zamku Królewskim w Warszawie była zorganizowana międzynarodowa konferen-

cja pod nazwą *Aktualne problemy ochrony zabytków w Polsce i w sąsiadujących, wybijających się na niepodległość państwach*. Wśród referentów zagranicznych te same nazwiska pojawiły się w końcu roku na sympozjum SKZ w Krasicy. Nie przyjechali ponownie do Polski jedynie przedstawiciele Łotwy. Spośród wypowiedzi polskich uczestników istotny był referat *Wspólne prace konserwatorskie na Białorusi, Litwie i Ukrainie* wygłoszony przez b. dyrektora PKZ dra Tadeusza Polaka, który tym razem wystąpił jako przedstawiciel Fundacji Kultury Polskiej. Omówił on szczegółowo działania konserwatorskie przy zabytkach ściśle związanych z historią Litwy (zamki w Krewie i Nowogródka) i Polski (kaplica w Wołczynie, kościół w Rudkach k. Lwowa, Cmentarz Łyczakowski we Lwowie). Niestety, zabrakło referatu o pracach konserwatorskich PKZ w Wilnie. Zawiódł prof. arch. Edmund Małachowicz z Wrocławia, konsultant naukowy PKZ w Wilnie, który przyjął zaproszenie z tym tematem na konferencję, ale nie wywiązał się z obietnicy. Zwróciłem się więc, już po sympozjum, z prośbą o opracowanie zagadnienia do mgr inż. Jerzego Jarzębowskiemu z Lublina, byłego pełnomocnika PKZ w Wilnie, który napisał tekst szybko i znakomicie. Podstawowe znaczenie ma referat prof. Stanisława Stawickiego z Wydziału Konserwacji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie na temat *Ochrona i konserwacja ściennych malowideł bizantyjsko-ruskich w Polsce*. Na wstępie przedstawił krótki historyczny przegląd malowideł tego typu od 2. poł. XIV w. Z dokonani polskich konserwatorów należy wymienić prace rekonstrukcyjne przeprowadzone w kolegiacie w Żółkwi, które opisał Janusz Smaza z Wydziału Konserwacji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie. Ochrona i konserwacja drewnianej architektury na południowo-wschodnim obszarze to temat szeroko referowany przez dra Ryszarda Brykowskiego.

Bardzo ciekawie zaprezentowali się referenci zagraniczni. Wystąpienie prof. Adama Maldzisa, dyrektora Centrum Naukowo-Badawczego im. Skaryny w Mińsku było miłym zaskoczeniem. Odłożył na bok przygotowany tekst i wygłosił spontanicznie mowę na temat losów białoruskiej kultury, powiązanej z postaciami wybitnych Polaków urodzonych na Białorusi oraz obecnych staraniach o odrodzenie tej kultury. O nowym ustawodawstwie Republiki Białorusi mówił Dimitrij S. Bubłowski, nowo mianowany generalny konserwator zabytków. Miał on znaczący udział w opracowaniu *Ustawy o ochronie dziedzictwa historyczno-kulturowego*. O przygotowywaniu podobnej ustawy dla Ukrainy referował dr arch. Iwan Mohytycz, dyrektor Ukrzahiwprojektrestawracija. Historycy architektury z Politechniki Lwowskiej Bogdan S. Czerkies i Igor O. Danczak przedstawili postać wybitnego architekta i profesora Juliana Zachariewicza i jego rolę w ukraińskiej i polskiej kulturze. Szczegółowo omówiono gmach Lwowskiej Politechniki, czołowe dzieło Zachariewicza z lat 1874–1877. Kijowscy konserwatorzy najszybciej przyjęli pojęcie wspólnego dziedzictwa, czemu dał wyraz arch. Jewgienij J. Osadczyj w referacie pt. *Przegląd stanu i sposoby restauracji świątyń katolickich na Wołyniu*. Problem rewaloryzacji historycznego zespołu na przykładzie Łucka opisała arch. Olena P. Olijnik. Nie spotkał się z aprobatą metodologicznie udużniony tekst litewskiego architekta Evaldasa Zilinskasa z Centrum

Naukowego Dziedzictwa Kulturalnego Litwy pt. *Tradycje urbanistyki narodowej a klimat (na przykładzie Wilna)*. Duże zainteresowanie wzbudziło wystąpienie, wygłoszone poza programem przez dra Aleksieja I. Komecza z Państwowego Naukowo-Badawczego Instytutu Restauracji w Moskwie na temat ochrony dziedzictwa kulturowego w Rosji. Była to ciekawa wypowiedź o dramatycznych niekiedy losach ochrony dziedzictwa w poprzednim okresie. Ustosunkował się on także do wypowiedzi konserwatorów z Białorusi i Ukrainy.

W podsumowaniu Jerzy Kowalczyk podkreślił, iż w wielu referatach przewijało się zagadnienie etyki konserwatorskiej. Chociaż żyliśmy w systemie totalitarnym bądź autorytarnym, to jednak trzeba podkreślić, że – poza absolutnymi wyjątkami – konserwatorzy zabytków, historycy architektury i sztuki zdali egzamin, nie poddali się destrukcyjnej ideologii, potrafili bowiem uratować w sobie owo *humanitas*, szacunek dla twórczości artystów, niezależnie od epoki powstania i przynależności narodowej twórców. Jest to powód do dumy dla środowiska konserwatorów nie tylko polskich, ale także litewskich, białoruskich, ukraińskich, rosyjskich.

Sesja w Krasiczynie została obszernie i rzeczowo omówiona przez dr Martę Michałowską na łamach „Wiadomości Konserwatorskich”⁹. Materiały z konferencji ukazały się drukiem w 1993 roku¹⁰.

★

Trzecie sympozjum w dniach 26–27 listopada 1993 r. zorganizowane przez Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków wspólnie z Polskim Komitetem Narodowym ICOMOS zostało poświęcone *Ochronie dziedzictwa kulturowego zachodnich i północnych ziem Polski*. Miejszem konferencji stał się wspaniały zamek Leszczyńskich – Sułkowskich w Rydzynie. Sesja w Rydzynie przebiegała w gronie tylko polskich konserwatorów. Doszliśmy bowiem do przekonania, że najpierw sami powinniśmy dokonać przeglądu stanu zachowania, ocenić straty, ale i osiągnięcia w ratowaniu i konserwacji zabytków na zachodnich i północnych ziemiach, które w konsekwencji II wojny światowej i układów międzynarodowych znalazły się na powrót w obrębie państwa polskiego, choć przez kilka wieków wchodziły w skład państw sąsiednich: Czech, Austrii, Prus i Rzeszy Niemieckiej.

Organizacja konferencji nie przebiegała gładko. Nie na wszystkie zaplanowane tematy udało się pozyskać referentów. Jako odpowiedzialny za program zwracałem się kolejno do sześciu osób z propozycją przygotowania i wygłoszenia referatu o zniszczeniach i odbudowie zabytków Gdańska, niestety – bez powodzenia. Wszyscy odmówili, z różnych zresztą powodów. A były to osoby kompetentne w tej tematyce. Nie podaję ich nazwisk, aby nie przysporzyć im „sławy”. Już po zamknięciu sympozjum uzyskałem od prof. Konstantego Kalinowskiego artykuł o Gdańsku jako przykładzie odbudowy historycznego miasta w świetle teoretycznych podstaw i realizacji. Ten ciekawy metodologicznie tekst został wcześniej opublikowany w „Deutsche Kunst und Denkmalpflege” w 1989 r., a następnie przetłumaczony przez autora na język polski. Były też kłopoty z referatem na temat zabytków województwa olsztyńskiego – Warmii i Mazur. Mgr Lucjan Czubieli, długoletni wojewódzki konserwator zabytków, wyraził zgodę na referat, ale ograniczony

tylko do Fromborka. Po długich staraniach ostatecznie mgr Czubieli zgodził się na opublikowanie fragmentów z obszernego sprawozdania, jakie złożył władzom wojewódzkim i resortowi kultury pt. *Ochrona i konserwacja zabytków architektury zabytkowej (woj. olsztyńskiego) w latach 1945–1975*. Autor pozostawił redaktorowi naukowemu temu wolną rękę do dysponowania jego opracowaniem i materiałem ilustracyjnym. Tak się też stało i obszerny artykuł Lucjana Czubieli znalazł się w niniejszym tomie (s. 222–258, il. 30).

Konferencja w Rydzynie trwała półtora dnia. Nie wszyscy, którzy figurują w podanym programie, pojawili się na sympozjum. Obrady zainaugurował referat dra hab. Wojciecha Kowalskiego, pełnomocnika rządu ds. polskiego dziedzictwa kulturalnego za granicą, pt. *Międzynarodowo-prawne implikacje ochrony dziedzictwa kulturowego na zachodnich i północnych ziemiach Polski*. Potem miał wystąpienie prof. dr arch. Andrzej Tomaszewski, b. dyrektor Międzynarodowego Instytutu Konserwatorskiego (ICROM) w Rzymie, pt. *Polityczne granice ochrony europejskiej spuścizny kulturowej*. Następnie mgr Marek Konopka, dyrektor Ośrodka Dokumentacji Zabytków, miał referat nt. *Ochrona dziedzictwa archeologicznego na Śląsku i Pomorzu po 1945 r. (badacze, komentarze, instytucje)*. Nie został wygłoszony następny referat przez dra hab. inż. Tadeusza Polaka o roli PKZ w pracach konserwatorsko-budowlanych na zachodnich i północnych ziemiach Polski. Dyr. Polak zrezygnował też z napisania artykułu do druku, doszedł bowiem do wniosku, że ocenę działania przedsiębiorstwa należy zostawić historykom konserwatorstwa. Z kolei prof. dr Bohdan Rymaszewski, który też nie był na sympozjum, oddał do druku swój duży tekst pt. *Zespoły staromiejskie na ziemiach zachodnich i północnych Polski po 1945 r.* Obszerny i bogato ilustrowany był referat prof. arch. Mirosława Przyłęckiego pt. *Ochrona i konserwacja zabytków na Dolnym Śląsku w pierwszym 25-leciu powojennym*. Następnie wystąpili wojewódzcy konserwatorzy z Opola (mgr Janusz Prusiewicz) i Zielonej Góry (dr Stanisław Kowalski; po wieloletniej pracy na stanowisku konserwatorskim został dyrektorem Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze). Referat nieobecnego na sympozjum prof. arch. Stanisława Latoura z Politechniki Szczecińskiej pt. *Konserwacja, restauracja i odbudowa zabytków na Pomorzu Zachodnim po II wojnie światowej* odczytała mgr Ewa Stanecka, woj. konserwator zabytków w Szczecinie. Zagadnienie ochrony budownictwa ludowego na terenie Pomorza Zachodniego prezentował – rysując na żywo na tablicy i pokazując slajdy – mgr Juliusz Sienkiewicz, dyrektor Muzeum Okręgowego w Koszalinie (niestety, referat nieoddany do druku). Z kolei mgr arch. Feliks Ptaszyński, b. wieloletni wojewódzki konserwator w Koszalinie oraz jego współpracownik mgr Danuta Ptaszyńska – za moją namową – napisali obszerny, dobrze udokumentowany artykuł *Ochrona zabytków na Pomorzu Środkowym w latach 1957–1978*. Wymieńmy wreszcie długą wypowiedź, oddaną do druku, dra Andrzeja Michałowskiego, dyrektora Zarządu Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych na temat *Park Mużakowski w Łęknicy i Bad Muskau – przykład współpracy polsko-niemieckiej dla restytucji dziedzictwa kulturowego*. Tym optymistycznym

akcentem zamknijmy krótki przegląd referatów wygłoszonych na sympozjum w Rydzynie.

Do publikacji materiałów konferencji został dołączony aneks źródłowy – wiążący się problemowo *Memoriał o stanie zabytków na Dolnym Śląsku*, opracowany przez grono członków Oddziału Wrocławskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki w 1985 r. i opublikowany w nielegalnym miesięczniku „Solidarność” – „Biuletynie Dolnośląskim” w lutym 1986 r. (nr 2)¹¹.

Żmudne zbieranie wygłoszonych referatów, zabiegi czynione o pozyskanie dodatkowych artykułów, adiustacja tekstów trwały bez mała cały rok. W sumie jednak tom z materiałami z konferencji wypadł dosyć okazale¹².

Okładkę przyozdobił widok zamku w Szczecinie z artykułu prof. Stanisława Latoura.

Trzy przedstawione konferencje na Jasnej Górze, w Krasiczynie i w Rydzynie miały różny charakter. Różny był też skład i pochodzenie referentów. Konferencja na Jasnej Górze była bez precedensu. Dzięki współpracy z Polskim Komitetem Narodowym ICOMOS konferencja w Krasiczynie miała charakter międzynarodowy. W konferencji w Rydzynie też istotny był udział czołowych przedstawicieli Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS. Ważne jest więc współdziałanie Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków z innymi pokrewnymi stowarzyszeniami.

¹ *Konserwator i zabytek – in memoriam Jerzego Remera*, red. M. Konopka, Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków, Warszawa 1991.

² *Konserwator i zabytek, ... Cz. I. Sesja Naukowa 15 IV 1978 w Toruniu z okazji 90-lecia urodzin Profesora* (s. 10-54); Cz. II. *Ogólnopolska Konferencja Naukowa w Toruniu w dn. 30 XI – 2 XII 1988 w setną rocznicę urodzin Profesora Jerzego Remera* (s. 55-235).

³ Uwagi ks. prałata Kostynowicza zdopingowały do podsumowania prac konserwatorskich w terenie. Zob. Danuta i Feliks Ptaszyński, *Ochrona zabytków na Pomorzu Środkowym w latach 1957–1978*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kulturowego zachodnich i północnych ziem Polski*, pod red. J. Kowalczyka, Warszawa 1995, s. 188-221.

⁴ Postulaty zgłosił wiceprzewodniczący Rady, doc. kons. Jerzy Wolski.

⁵ M. Guzowska, „*Ars sacra et restauratio*”. *Wszystkie zabytki są nasze*. „Rzeczpospolita”, 1991, nr 301 z 28-29 XII. Dodatek do s. 6.

⁶ M.M.M. (Maria M. Michałowska), „Biuletyn Informacyjny Konserwatorów Dzieł Sztuki”, 1991, s. 16-20.

⁷ „Biuletyn Informacyjny Konserwatorów Dzieł Sztuki”, T. 3, 1992, nr 1, s. 1-3.

⁸ *Ars sacra et restauratio*, red. Jerzy Kowalczyk, Warszawa 1992, Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków, ss. 316.

⁹ M. Michałowska, „*Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego*”. *Konferencja w Krasiczynie, 10-12 grudnia 1992*, „Wiadomości Konserwatorskie” 1992, nr 3-4, s. 10-15.

¹⁰ *Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego*, red. Jerzy Kowalczyk, Warszawa 1993, Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków, Polski Komitet Narodowy ICOMOS, ss. 316.

¹¹ Głównym autorem Memoriału był prof. Henryk Dziurla z Uniwersytetu Wrocławskiego. Tekst Memoriału uzyskałem od pani dr Bożeny Steinborn.

¹² *Ochrona dziedzictwa kulturowego zachodnich i północnych ziem Polski*. Red. J. Kowalczyk, Warszawa 1995, Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków, Polski Komitet Narodowy ICOMOS, ss. 298, il.

Streszczenie (od red.)

Niniejszy artykuł autorstwa prof. dr. hab. Jerzego Kowalczyka z Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk, prezesa SKZ IV kadencji (1990–1993) poświęcony jest wspomnieniu o trzech konferencjach naukowych. Konferencje te dotyczyły: problemów ochrony i konserwacji sztuki sakralnej w Polsce (Jasna Góra, Częstochowa, 1991); ochrony wspólnego dziedzictwa kulturowego (Krasiczyn, 1992) oraz ochrony dziedzictwa kulturowego zachodnich i północnych ziem Polski (Rydzyna, 1993).

Konferencje te Profesor zorganizował, poprowadził oraz podsumował w publikacjach pokonferencyjnych, wskazując ich znaczenie dla procesów ochrony zabytków kultury narodowej.

Abstract (from the Editor)

The current article written by Professor dr hab. Jerzy Kowalczyk from the Art Institute of the Polish Academy of Science, the Chairman of the AMC of the 4th term (1990-1993), is devoted to recollecting three scientific conferences. Those conferences concerned: Problems of protection and conservation of church art in Poland (Jasna Góra, Częstochowa, 1991); Protection of the common cultural heritage (Krasiczyn, 1992) and Protection of cultural heritage of the western and northern Polish territories (Rydzyna, 1993).

The conferences were organised, presided over and summed up by the Professor in post-conference publications emphasising their significance for processes of protecting monuments of national culture.